

אלא, שכשעלו בני הגולה, מצאו רק את הערים האלו — וקידשו. אבל הראשונות, כל שאר הערים שהיו מוקפות, בטלו משבטלה הארץ [משגלן].

אלמא קסבר האי תנא: קדושה ראשונה, קידושה לשעתה — ולא קידושה לעתיד לבוא. ולהכי, רק אותן ערים שקידשו כשעלו מהגולה — נתקדשו.

ורמינהו, אמר רבי ישמעאל ברבי יוסי: וכי תשע ערים אלו בלבד היו? והלא כבר נאמר גבי ממלכת עוג: "ונלכד את כל עריו וגו' ששים עיר כל הכל ארנוב", וכתוב בהו, באותן ערים: "כל אלה ערים בצורות חומה גבוהה?"

אלא למה מנו חכמים דווקא את ערים אלו?

משום שכשעלו בני הגולה, מצאו ערים אלו — וקידשו.

ב-י ותמהינן: ואמאי קידשו שוב השתא? הא אמרי לקמן, בסיפא דהך מתניתא, דכל שתעלה לך מסורת מאבותיך שמוקפת חומה מימות יהושע, חשיבא מוקפת, ולא צריכא לקדושי?

אלא אימא הכי: מצאו את אלו — ומנאו.

ובאמת לא אלו בלבד חשיבי מוקפות חומה, אלא, כל שתעלה לך מסורת בידך מאבותיך, שמוקפת חומה היא מימות יהושע בן נון, כל המצות הללו הנהגות במוקפות, דהיינו: שילוח מצורע, קריאת מגילה בט"ו, דין בתי ערי חומה — נוהגין בה. מפני שקדושה ראשונה שנתקדשו בה כשנכנסו ישראל לארץ, קידושה לשעתה — וקידושה לעתיד לבוא³³².

והיינו דארמן לעיל, דהנדון אם קדושה לעתיד לבוא, או לא — מחלוקת תנאים היא, דבזה נחלקו ברייתות אלו³³³.

ותמהינן: והרי שתי הברייתות נאמרו משמו של רבי ישמעאל, ואם כן קשיא דרבי ישמעאל — אדרבי ישמעאל?

ומתרצינן: תרי תנאי נינהו, ואליבא דרבי ישמעאל ברבי יוסי. חד מינייהו אמר דהכי אמר רבי ישמעאל, וחד מינייהו אמר — דהכי אמר רבי ישמעאל.

ואיבעית אימא: הא, ברייתא בתרייתא, דקדושה אף לעתיד לבא, רבי אלעזר בר יוסי אמרה. דהא שמעינן ליה דאמר הכי בדוכתא אחרינא [לעיל].

דתניא: רבי אלעזר ברבי יוסי אמר: כתיב בענין בתי ערי חומה: "אשר לוא חומה".

משמע דס"ל דגם מוקפין דחו"ל קורין בט"ו?

333. עיי' בשו"ת הרשב"א [ח"ד סי' קפ"ד], שהאריך לבאר עניין זה, של קדושה ראשונה ושניה.

332. משמע מהכא, דלמ"ד דלא קדושה לעתיד לבוא, אין קריאת מגילה בט"ו במוקפין דא"י. והקשה הטורי אבן [לעיל ב' ע"ב ד"ה אלא שושן], מאי שנא ממוקפין דחו"ל, דלעולם לא היתה שם קדושה [וקשיא רש"י דידיה אדידיה, דהכא פירש דמירי גם לענין מגילה, ולעיל

"ויהי בימי שפוט השופטים" — הא הוה רעב בההוא זימנא.

"ויהי כי החל האדם לרוב" — הא כתיב בתריה: "וירא ה' כי רבה רעת האדם".

כתיב באנשי בבל: "ויהי בנסעם מקדם" — הא כתיב בתריה: "הבה נבנה לנו עיר וגו'".

"ויהי בימי אמרפל" — כתיב בתריה: "עשו מלחמה וגו'".

"ויהי בהיות יהושע ביריחו" — "והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו", ודרשין לעיל [ג.] דהוכיחו המלאך על ביטול תורה, או על ביטול תמיד של בין הערבים.

"ויהי ה' את יהושע" — "וימעלו בני ישראל".

"ויהי איש אחד מן הרמתיים" — "כי את חנה אהב וה' סגר רחמה".

ומדמשמע "לו" וגם "לא", דרשין: אף על פי שאין לו עכשיו חומה, והיה לו קודם לכן, חשיב בתי ערי חומה³³⁴.

חזינן דסבירא ליה דקדושה ראשונה, קדשה לשעתה — וקדשה לעתיד לבוא, אף לאחר שחרבה חומתה של העיר.

והיינו דפליגי בה תנאי. דרבי ישמעאל סבר, דלא קדשן לעתיד לבא. ורבי אלעזר סבר — דקדשן לעתיד לבא.

כתיב בתחילת המגילה: "ויהי בימי אחשורוש".

אמר רבי לוי ואיתימא רבי יונתן: דבר זה דלהלן, מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה הוא. והיינו, דבכל מקום שנאמר "ויהי" — אינו אלא לשון של צער³³⁵, וכדלהלן:

כתיב "ויהי בימי אחשורוש" — הא הוה המן שציער לישראל³³⁶.

אותו זמן. וזה אות על רוע הזמן ההוא, שחפץ האישי שיעברו.

והחמדת יהושע מביא, דבמדרש [בראשית רבה פרשה מ"ב, ד"ה ד"א ויהי בימי] איתא עוד, דלשון "והיה" — אינו אלא לשון שמחה. והיינו מהך טעמא, דבאמת לשון "היה" — לשון עבר הוא, אלא דהוי"ו של "והיה" — מהפכו, משום שהאדם משתוקק אף אם עברה כבר השמחה, שתהיה עוד בעתיד.

336. הקשו הפנ"י והמגילת סתרים, הא הך דאחשורוש לא דמי לשאר "ויהי" דמייתינן, דבכל הני דמייתינן, נמצא בכל אחד צרתו בצידו, בההוא עניינא גופא דכתיב ביה "ויהי". משא"כ הכא, דהך "ויהי" מיידי במשתה, ומעשה המן נזכר רק לאחר כמה פרשיות, והיה

334. ולא תקשה מהאי קרא, אמאן דאמר, דקדושה ראשונה — לא קדשה לעתיד לבוא, דפשטיה דקרא קאי אימות משה רבינו, וקאמר קרא, דאף אם תפול החומה, תשאר העיר בדין בתי ערי חומה. וקמ"ל קרא, דחומה אינה מעכבת. ריטב"א. ועיי' מה שכתב הרמב"ן כאן. ועיי' ברמב"ם [פ"ב מהל' שמיטה ויובל הלכה ט"ו] שפסק, דקדושה ראשונה — לא קדשה לעתיד לבא, ומאיך גיסא פסק, דעיר שנפלה חומתה — נשארה בקדושתה. ותמה עליו הכסף משנה, היאך מזכה הרמב"ם שטרא לבי תרי?! ועיי"ש מה שביאר.

335. כתב הבאר אברהם, שהר"ש אלקבץ ביאר, דהיינו משום שמילת "יהי" — מורה על זמן העתיד. והוי"ו — מהפכו, להורות שכבר עבר

"ויהי כאשר זקן שמואל" — "ולא הלכו בניו בדרכיו".

"ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו" — "ויהי שאול עיין את דוד" בגלל הצלחתו.

"ויהי כי ישב המלך בביתו" — הא כתיב בתריה דאמר לו הקב"ה: "רק אתה לא תבנה הבית".

ומקשינן: וכללא הוא — דכל היכא דכתיב "ויהי" אינו אלא לשון צער?

והכתיב בענין ימי המלואים: "ויהי ביום השמיני", ותניא: באותו היום, היתה שמחה לפני הקדוש ברוך הוא, כיום שנבראו בו שמים וארץ. דכתיב הכא: "ויהי ביום השמיני", וכתיב התם בכריאת העולם: "ויהי ויהי ערב ויהי בקר יום אחד". הרי דכתיב לשון "ויהי" אף היכא דלא הוה צער?

ומתרצינן: הא שכיב באותו יום נרב ואביהוא, והוה צער.

ומקשינן: ואכתי, כל היכא דכתיב "ויהי" אינו אלא לשון צער?

והכתיב: "ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה וגו' ויבן הבית לה",

והכתיב: "ויהי כאשר ראה יעקב את רחל" 337 338,

והכתיב: "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד",

והאיכא האי לישנא ביום השני של בריאת העולם, והאיכא שלישי, והאיכא טובא,

ובכל הני מקראות לא הוה צער!?

אמר רב אשי: הכי הוא כללא דמלתא: כל היכא דכתיב "ויהי", איכא הכי — דהוה לשון צער, ואיכא הכי — דלא לשון צער הוא.

אבל היכא דכתיב "ויהי בימי" — אינו אלא לשון צער.

המשה מקראות שכתוב בהם "ויהי בימי" הו:

"ויהי בימי אחשורוש", "ויהי בימי שפוט השופטים", "ויהי בימי אמרפל", "ויהי בימי אחז", "ויהי בימי יהויקים" 339.

וא"ר לוי: דבר זה, מסורת בידינו מאבותינו הוא: אמרין [שהיה אביו של ישעיהו הנביא] ואמציה [שהיה מלך יהודה, מזרע בית דוד] — אחים הו.

לאחר כמה שנים למלכותו!?

ותירץ הפני יהושע, דכיון דאיתא לקמן בגמ', שאמר רשב"י, שנתחייבו ישראל כליה — מפני שנהנו מסעודתו של אחשורוש, נמצא שעל ידי אותו המשתה המוזכר בתחילת המגילה, נתהוה מעשה המן. עיי"ש.

337. הקשה הרש"ש, הא כתיב התם: "וישא את קולו ויבך"? ועיי' בב"ר [פרשה ע'], דאיתא התם כמה טעמים על בכייתו.

338. מכאן הוכיח המהרש"א, דהאי דאמרין ד"ויהי" — לשון צער הוא, היינו דווקא היכא שהצער מוזכר בסמוך. דהא לא אמרינן הכא דהוה לשון צער — משום שרחל היתה עקרה, כדאמרין גבי חנה! אלא היינו טעמא, משום שהפסיק בינתיים הכתוב בעניינים אחרים.

339. ובאסתר רבה [בפתיחתא י"א] מבואר הצער שהיה בכל אחד מאלו.

מאי קא משמע לן רב לוי בהאי מילתא?

כי הא דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל כלה שהיא צנועה בבית המיה — זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים.

מנלן?

מתמר.

דכתיב במעשה יהודה ותמר: "ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה".

וכי משום דכסתה פניה — לכן ויחשבה לזונה?

אלא, משום דכסתה פניה בבית המיה ולא הוה ידע לה יהודה, לכן לא הכירה כשראה אותה על אם הדרך, ויחשבה לזונה³⁴⁰.

ומשום שהיתה צנועה בבית חמיה — זכתה ויצאו ממנה מלכים ונביאים.

ומהיכא מוכח שיצאו ממנה מלכים ונביאים? מלכים — מרוד שיצא ממנה.

נביאים — מהא דאמר רבי לוי: מסורת בידינו מאבותינו, דאמוץ ואמציה — אחים היו. ואמציה היה ממלכי יהודה, מזרע דוד, ואמוץ אחיו היה אביו של ישעיהו הנביא³⁴¹, דכתיב: "הזון ישעיהו בן אמוץ"³⁴².

ואמר רבי לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו: מקום ארון — אינו מן המדה³⁴³. דהיינו, שאינו ממעט ממידת קרקע קדש הקדשים כלום. שהרי הארון היה עומד באמצע קדש הקדשים, וקתני בברייתא דהוה ליה עשר אמות אויר מכל צד, והרי כל בית קדש הקדשים לא היה אלא עשרים אמה, והיכן עמד הארון עצמו?!

אלא, שמע מינה דארון עצמו אינו מן המידה.

תניא נמי הכי: ארון שעשה משה — יש לו עשר אמות לכל רוח, שהיה עומד באמצע בית קדשי הקדשים³⁴⁴, והיו בינו ולכותל — עשר אמות לכל צדדיו. וכתיב: "ולפני הדביר עשרים אמה אורך", דהיינו, שחלל בית קדש הקדשים, שהוא לפני הדביר [הדביר הוא המחיצה המבדלת בין הקדש לקדש הקדשים] — עשרים אמה ארכו. וכתיב: "כנף הכרוב האחד עשר אמות וכנף

342. עיי' מהרש"א שהקשה, הא דוד ושלמה נמי נביאים נינהו, דהא חשיב להו הגמרא לקמן בהדי מ"ח נביאים, עיי"ש. וע"ע בטורי אבן.

343. עיין במהרש"א בבבא בתרא [צ"ט ע"א] שכתב: "ואינן מן המידה, לפי ששם השכינה שורה, כמ"ש "ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים", ושאינו גשם — לא יכילהו מקום ומדה, ומלא כל הארץ כבודו".

344. כך פירש רש"י. אבל הרשב"ם בכ"ב [צ"ח

340. עוד פירש רש"י בסוטה [י' ע"ב, ד"ה שכסתה, עפ"י גרסת הב"ח], דכיון שכסתה פניה בבית חמיה, להכי, אעפ"י שהיה בלבו שהיא תמר, טועה היה בכך לומר אחרת היא, שהרי תמר צנועה היא!

341. ואמרינן לקמן דכל ששמו ושם אביו בנביאות — בידוע שהוא נביא בן נביא, א"כ ישעיהו ואביו היו נביאים, והיינו נביאים שיצאו מתמר. טורי אבן.

”שם” — זה הכתב, שאין להם כתב — אלא מאומה אחרת.

”שאר” — זה לשון³⁴⁹.

”נין” — זה מלכות³⁵⁰.

”ונכד” — זו ושתי, שהיתה נכדתו של בלשצאר מלך בבל³⁵¹.

רבי שמואל בר נחמני פתח לה פיתחא להאי

הכרוב האחד עשר אמות³⁴⁵. אם כן, ארון גופיה היכא הוה קאי?

אלא לאו, שמע מינה — בנס היה עומד³⁴⁶.

רבי יונתן, כשהיה רוצה לדרוש בענין איגרת הפורים, הוה פתח לה פיתחא להאי פרשתא³⁴⁷ מהכא³⁴⁸: דכתיב בענין פורענות בבל: ”וקמתי עליהם וגו' והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד נאם ה'”.

והכי דריש ליה לקרא:

דברים שבע”פ, שאי אתה רשאי לאמרן בכתב! עד שמצאו מקרא כתוב בתורה: ”כתב זאת זכרון בספר וגו'” [עיי’ מה שכתב שם בפנ”].

אלא שלפי זה, לא היה ראוי לכתוב במגילה — אלא מ”אחר הדברים האלה” ואילך, שמדבר בענין המן, שבא מזרעו של עמלק, ולא היה רשות לכותבי המגילה לכתוב מתחילת המגילה! משום הכי הוצרכו הנך אמוראי לפתוח פיתחא להאי פרשתא דתחילת המגילה, כל אחד כדאית ליה. עיי”ש.

348. עיי’ בכך יהודע שהאריך לבאר ענין פתיחות אלו. וע”ע בהקדמת מגילת סתרים, מה שביאר בענין הפתיחות.

349. ד”שאר” הוא לשון קורבה. שהקשר בין בני אדם הקרובים זה לזה — הוא ע”י הלשון. מהרש”א, עיי”ש.

ועיינן בתוס’ שהקשו, הא עדיין מספרים בבבל בלשון ארמית! ותירצו, דהך ”שאר” דהכא, היינו לשון שהמלכים משתמשים בו, שאין שאר העם מכירין אותו.

350. ד”נין” לשון ממשלה הוא, כדכתיב בתהלים [ע”ב]: ”ינון שמו”, דהיינו — ימשול ויגדל, רש”י.

351. ביאר התוס’ ר”ד, דהכי קאמר קרא: את

ע”ב] פירש שהיה הארון יושב סמוך לכותל המערבי של קדש הקדשים, וא”כ, לא היה לו רוח י’ אמות לכל הצדדים.

345. עיי’ בטורי אבן שכתב דנראה דגירסא משובשת היא, דמכנפי הכרובים ליכא ראיא דארון בנס היה עומד, דהא כנפי הכרובים גבוהים היו הרבה מהארון, ואם כן, ארון הוה קאי תחותיהו! עיי”ש.

346. כך פירש רש”י. ובתוס’ ר”ד ביאר, דהכי פירושו: דכתיב התם בקרא [מלכים א’ ו’]: ”ולפני הדביר עשרים אמה ארך ועשרים אמה רחב, ועשרים אמה קומתו”. והרי קומתו של הדביר היתה ל’ אמה, ומה אני מקיים ”עשרים אמה”? אלא כל כרחך, דהכוונה — מראש הכרובים ולמעלה, שהכרובים שעשה שלמה — היו עשר אמות. והקיש הכתוב אורך ורוחב — לקומה. מה קומה — לא היו הכרובים מעכבין באותן כ’ אמה, אף כ’ אמה דאורך ורוחב הדביר — לא היה כאן שום עיכוב. שמקום ארון — אינו מן המידה.

347. הפני יהושע מבאר ענין פתיחות אלו, עפ”י האי דאמרן לעיל, ששלחה אסתר לחכמים: כתבוני לדורות! ושלחו לה: ”הלא כתבתי לך שלשים וגו'”, דהיינו, שרק תורה נביאים וכתובים נתנו לכתוב. משא”כ שאר דברים, דהו

פרשתא מהכא: "תחת הנעצוין יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדם".³⁵²

והכי דריש ליה לקרא:

"תחת הנעצוין" — תחת המן הרשע, שעשה עצמו עבודה זרה. ועבודה זרה איקרי "נעצוין", דכתיב: "ובכל הנעצוצים ובכל הנחלולים".³⁵³

"יעלה ברוש" — זה מרדכי, שנקרא ראש לכל הבשמים.³⁵⁴ שנאמר: "ואתה קח לך בשמים ראש מור דרור", ומתרגמינן: "מרי דבי", דדמי ל"מרדכי".³⁵⁵

"תחת הסרפד" — תחת ושתי הרשעה, בת בנו של נבוכדנצר הרשע, ששרף רפידת בית ה'. ובית ה' איקרי רפידה, דכתיב: "רפידתו זהב".³⁵⁶

"יעלה הדם" — זו אסתר הצדקת, שנקראת הדסה. שנאמר: "ויהי אומן את הדסה".³⁵⁷

"ויהי לה' לשם" — זו מקרא מגילה.³⁵⁸

"לאות עולם לא יכרת" — אלו ימי פורים.³⁵⁹

רבי יהושע בן לוי פתח לה פיתחא להאי

כל הגדולות האלו אכרית מהם, כשאמסרם ביד מלכי מדי ופרס. והיינו, שכשאומה עומדת בגדולה, הכל קופצים ללמוד כתבה ולשונה. שכשילכו לשם, יתכבדו מפני שיודעים כתבה ולשונה. אבל כשתשפל האומה, אין מי שסופן כתבה ולשונה, וגם מטבעה יפסל!

352. ביאר במגילת סתרים, דהא אין הכסא שלם כל זמן שעמלק קיים, ולהכי, רק לאחר שיבול הנעצוין — יעלה הברוש. ולכן נתגדל המן, דלפני שבר — גאון, וזו היתה תחילת נפילתו.

353. כתב באיי היס, דאפשר ד"נעצוצים" — לשון עצה הוא. כלומר, שהעובדים את אותה עבודה זרה, מחזיקין אותה לבעלת רצון, ובעבודתם להם, הם נעצצים בהם. ו"נהלולים" — לשון הלול הוא. שהם מהללים את הע"ז.

354. כתב הגר"א [אסתר ב' ד'], דבאדם יש ד' חושים: ראייה, שמיעה, ריח, דיבור. ושלשה מהם הם בלימוד התורה, דהיינו, ראייה שמיעה ודיבור. אבל ריח אינו צריך כלל לתורה, אלא הוא בחינת התפילה. כדכתיב: "אשה ריח ניחוח לה". ומרדכי הוא בבחינת הריח, כדאיתא הכא. ולהכי דרשינן [לקמן, י"ב ע"ב]: בן יאיר — בן שהאיר עיניהם של ישראל בתפילתו, בן שמעי — בן

ששמע קל תפילתו, בן קיש — בן שהקיש על שערי רחמים ונפתחו לו. והיינו שהיו כל הבחינות של בתפילה: ראייה, שמיעה ודיבור.

355. והמהרש"א פירש, דכמו ש"מרי דיכי" — היינו ראש לבשמים, הכי נמי מרדכי — היה ראש לגדולה.

356. ונקרא בית המקדש כך, לפי שהוא משכנו של הקב"ה, השוכן על הכפורת שעשויה זהב. רש"י שם.

357. איתא במדרש תהילים [כ"ב כ"ג]: "אשתו של מרדכי היתה מינקת את אסתר, ומרדכי היה אומן אותה". עיי"ש.

358. הקשה החיד"א [בפתח עינים], הרי לא נזכר שם ה' במגילה!?

וביאר במנות הלוי, דכיון שלא נגמרה מחיית עמלק, זהו שבחו של הקב"ה, שלא להזכיר את שמו על דבר שלא נגמר. עיי"ש.

והמהרש"א כתב, שלפי שאין שם שמים מוזכר במגילה, קאמר, דע"י קריאתה בכרכותיה — נקרא שם הקב"ה.

359. כתב מהר"ץ חיות, דהיינו כדאיתא במדרש

לפי שאין הקדוש ברוך הוא שמח במפלתן של רשעים?

ועוד אמר רבי יוחנן: מאי האי דכתיב בענין קריעת ים סוף: "ולא קרב זה אל זה כל הלילה"?

בקשו מלאכי השרת³⁶² לומר שירה. אמר להם הקדוש ברוך הוא: מעשה ידי טובעין בים, ואתם אומרים שירה?

חזינן דאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים!?

אמר רבי אלעזר: הוא, הקדוש ברוך הוא

פרשתא מהכא, דכתיב: "והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם כן ישיש להרע אתכם". והכא נמי, בפרשת המן, השיש הקב"ה את אומות העולם להרע לישראל³⁶⁰.

ותמהינן: ומי חדי [שמח] הקדוש ברוך הוא במפלתן של רשעים?³⁶¹

והא כתיב ביהושפט, כשיצא להלחם על העמונים והגבעונים שבאו עליו: "בצאת לפני החלוק ואומרים הודו לה' כי לעולם חסדו".

ואמר רבי יוחנן: מפני מה לא נאמר "הודו לה' כי טוב" בהודאה זו?

לישראל. שיש אויבים שנלחמים לתועלת עצמם, אבל עמלק — נלחם דווקא להרע לישראל, אף שאין לו תועלת בזה.

361. בספר בית יצחק הביא ביאור נפלא בשם ר' חיים מוולאז'ין, להא דאיתא בגיטין [נ"ו ע"ב]: "כל המיצר לישראל — נעשה ראש". ואיכא למתמה, וכי הקב"ה שש במפלתן של ישראל? וביאר הגר"ח שדבר זה — לטובת ישראל הוא. כי בעת שאותו המיצר הדיוט, הרי הוא בבחירתו, ויש לאל ידו להרע כחפצו, ולא ישאיר משונאיהם של ישראל שריד ופליט. על כן, נעשה ראש שר וחסוב, והכלל הוא אשר לב מלכים ושרים ביד ה', לכל אשר יחפץ יטנו, ואין בכחו עתה לפעול מאומה. כמו שאמר בלעם: "מה אקוב לא קבה קל".

362. כתב המהרש"א בסנהדרין [ל"ט ע"ב, ד"ה ומי חדין], דדרשינן לה מדכתיב הכא: "ולא קרב זה אל זה", וגבי שירת המלאכים כתיב: "וקרא זה אל זה ואמר קדוש וגו'". עיי"ש.

משלי, דכל המועדות עתידין ליבטל חוץ מפורים. והביא בשם תשובת הרשב"א [סי' צ"ג], דאין הכוונה שיבטלו לגמרי, אלא ששאר מועדים יוכל להיות דיקרה דיתבטלו לשעה מפני עוצם הגלות, משא"כ פורים.

360. כך כתב רש"י. ותמהו המפרשים, מה ענין פתיחה זו לקריאת המגילה דווקא? וביאר בא"י הי"ם, דלכאורה אחשורוש והמן — לדבר אחד נתכוונו, כבמשל התל והחריץ. וא"כ, אמאי לא נענש גם אחשורוש כמו המן? אלא, שאחשורוש לא נתכוון לעצם מפלתן של ישראל, אלא לתועלת שחשב להשיג באבודם ח"ו. משא"כ המן, שש דווקא להרע לישראל, כדכתיב: "ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב".

וזהו מעין האי דכתיב: "והיה כאשר שש ה' וגו', כן ישיש להרע אתכם". כדמבארין לקמן, דאין הקב"ה עצמו שמח במפלתן של ישראל ח"ו, אלא שהוא משיש אחרים. והיינו, שהוא מביא על ישראל אויבים כאלו, ששמחים להרע

רבי אבא בר כהנא פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא, דכתיב: "כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה" — זה מרדכי הצדיק³⁶⁵, שנתן לו הקדוש ברוך הוא לב לעסוק בתורה ובמצוות, ולשמוח בחלקו [רש"י שם].

והאי דכתיב בסיפיה דקרא: "ולחוטא נתן

עצמו, אינו שש במפלת רשעים. אבל אחרים — משיש³⁶³.

ודיקא נמי, דכתיב "בן ישיש", ולא כתיב "ישוש"³⁶⁴. משמע דמשיש הוא אחרים, ואין הוא שש בעצמו.

שמע מינה.

שמיש אחרים.

365. כתב מהרש"א, דהיינו כדמצינו, שהיה מרדכי חכם גדול, כדאיתא במס' מנחות [ס"ה ע"א], שנקרא "פתחיה" ו"בלשן". ונתקיימה על ידו שמחה לכלל ישראל, דכתיב: "ליהודים היתה אורה ושמחה".

ובילקוט הגרשוני ביאר פתיחה זו, עפ"י מה שכתב בעל קול יעקב בביאור הכתוב [דברים ו' י']: "כי יביאך ה' וגו' ערים גדולות וטובות אשר לא בנית, ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת וגו'", דלכאורה האי דכתיב בקרא: "אשר לא בנית", "אשר לא מלאת" וכו' — יתירא נינהו! אלא, שדרכו של הקב"ה לפעמים, להשפיע לרשעים כל טוב, כדי שיקבלו זאת מהם אח"כ הצדיקים. והטעם, כי הצדיקים אינם מבקשים מותרות, ולכן נותן הקב"ה בלב הרשעים שיבנו וימלאו בתיהם בכל מחמדי העוה"ז, כדי שאח"כ ירשו אותם הצדיקים. והיינו דכתיב: "אשר לא בנית וגו'", כלומר, אתה לא היית בונה ונוטע וממלא, והקב"ה סיבב שיעשו זאת יושבי הארץ, למען תנחל אתה את כל זאת.

ובזה מובנת הך פתיחה. "לאדם שטוב לפניו נתן ה' חכמה" — זה מרדכי, ולכן כל מחמדי עוה"ז לא היו נחשבים בעיניו. לכן "ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס" — זה המן, שנתן ה' בלבו שימלא ביתו בכל סגולות מלכים, כדי "לתת לטוב לפני האלקים" — זה מרדכי ואסתר.

363. כתב החתם סופר, דלטובתינו עושה הקב"ה כן, שישמחו אויבינו, כדי שישוב אפו ממנו מהרה, דכתיב [משלי כ"ד י"ז]: "בנפול אויבך אל תשמח וגו' פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו". וכתיב נמי [מיכה ז' ח']: "אל תשמחי איבתי לי כי נפלתי קמתי".

וביערות דבש [ח"א דרוש י"ד] ביאר עפ"י דברי הגמ' בסוף מכות, שר"ע כשראה את רומי בתכלית הגדולה, כאשר ירושלים היתה בשפלותה — שמת. אמר: "אם לעוברי רצונו כך — לעושי רצונו עאכ"ו". דאדרבה, יש לשמוח בזה, דמזה נראה כמה טובה כפולה ומכופלת תהא לישראל באחרית הימים. ולפ"ז קושית הגמ': "ומי חדי הקב"ה במפלתן של רשעים", היינו, דהרי הקב"ה יודע כמה טוב צפון ליראיו, ואין לו צורך בק"ו הנ"ל! ומתרצינן, דבאמת הוא אינו שש, אבל אחרים, דהיינו את עם ישראל — משיש, שידעו להעריך כמה טובה עתידה לבוא עליהם — ע"י שרואים את הטובה שיש לאומות העולם, לעומת שפלותן של ישראל עתה. וע"ע במגילת סתרים.

364. המהרש"ם הביא, דבמחזיק ברכה [יו"ד סי' פ"ז אות י"ד] העיר מקרא דכתיב בישעיה [ס"ב ה']: "ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלקיך". חזו"ן דנקט לשון "ישיש" כלפי הקב"ה עצמו! ? ותירץ, ד"ישיש" משמע הכי, ומשמע הכי. אלא דהכא איכא סברא דלא הו"ל למנקט האי לישנא, כי היכי דלא ליתי למטעי. להכי אמרינן דהכוונה

ענין לאסוף ולכנוס" — זה המן, שאסף וכינס ממון הרבה.

"לתת לטוב לפני האלהים" — זה מרדכי ואסתר. דכתיב: "ותשם אסתר את מרדכי על בית המן".³⁶⁶ והיינו, שהחוטא אוסף וכונס ממון — כדי שיינתן לבסוף לצדיק.³⁶⁷

רבה בר עופרין, פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא, דכתיב: "ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים". ושושן הבירה היתה בעילם, דכתיב בספר דניאל: "בשושן הבירה אשר בעילם המדינה".

והכי דרש ליה לקרא:

"מלך" — זו ושתי.

"ושרים" — זה המן ועשרת בניו, שגם בניו היו שרים במלכות אחשוורוש.

רב דימי בר יצחק פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא: "כי עבדים אנחנו, יא-א ובעבודתנו לא עזבנו אלהינו, ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס לתת לנו מחיה".

אימתי? בזמן המן. שביקש המן להשמיד להרוג ולאבד, והמלך הטח עלינו חסד, לתת לנו חיים.³⁶⁸

רבי הנינא בר פפא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא: "הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים".³⁶⁹

והכי דריש ליה לקרא:

"באש" — בימי נבוכדנצר הרשע, שהטילנו לתוך הכבשן.

"ובמים" — בימי פרעה.

"ותוציאנו לרויח" — בימי המן.

367. במדרש תהלים [מזמור כ"ב] איתא, שממונו של המן נתחלק לשלשה חלקים: שלישי — לתלמידי חכמים. שלישי — לבנין ביהמ"ק. ושלישי — למרדכי ואסתר.

368. ביאר הגר"א [אסתר א' ב'], דנס שבארץ ישראל — אינו כל כך חידוש. ולכן נס חנוכה אינו נס כ"כ כמו פורים, אעפ"י שהיה נס גדול מאד, לפי שהיה בזמן המקדש. וזהו שאמר כאן: "ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס" — שעשה לנו הקב"ה נס גדול כזה, ואימתי עשה לנו הנס — בזמן המן. ולכך הוא נס גדול יותר מחנוכה. עיי"ש.

369. כתב מלא הרועים, דמילת "אנוש" — היא ראשי תיבות של המקרא: "ארי נוהם ודוב שוקק", דדריש לקמן על נבוכדנצר ואחשוורוש.

366. לכא' קשה, הרי צריך להחרים את שלל עמלק, כדאיתא במכילתא דרשב"י [ס"פ בשלח] ובאיכה רבה [ס"פ ג'], ואיתא ברבינו בחיי, דלכך לא שלחו ישראל את ידם בכיזה, א"כ, איך נתנה אסתר למרדכי את בית המן?!

ותירץ הרנת יצחק, דהרי המן היה עבד למרדכי, ומה שקנה עבד — קנה רבו.

עוד כתב, לפי דברי הגר"ז [בכתבים על התורה], דאין חיוב להחרים שלל עמלק — אלא כשנכנס לרשות ישראל, אבל קודם לכן — ליכא חיובא. א"כ, הכא באמת זכה קודם אחשוורוש בנכסי המן, דהרוגי מלכות — נכסיהן למלך. והכי נמי משתמע קראי, דכתיב: "ביום ההוא נתן המלך אחשוורוש את בית המן לאסתר", והיינו שקודם זכה בו אחשוורוש. ולכן — היה מותר אח"כ לאסתר לזכות בו. עיי"ש עוד.